

МІЖПАКАЛЕННЫЯ СУВЯЗІ ЯК УМОВА ПЕРАЕМНАСЦІ МАСТАЦКІХ ТРАДЫЦЫЙ

У сучасным грамадстве адбываюцца эпохальныя змены, выкліканыя працэсамі інтэграцыі і глабалізацыі. Пад іх уплывам абвастраецца пагроза знікнення этнічных асаблівасцей традыцыйнай мастацкай культуры. У цяперашні час важна вывучаць яе феноменалагічныя асаблівасці, заканамернасці існавання і пераемнасці. Такія ўласцівасці традыцыйнай мастацкай культуры, як спалучэнне традыцыі і навацыі, вусная форма перадачы, інварыянтнасць, імправізацыйнасць і іншыя якасці, кардынальным чынам адрозніваюць яе ад пісьмовых форм культуры. Неабходна прааналізаваць ролю міжпакаленных сувязей у працэсе пераемнасці мастацкай культуры.

Назапашванні мастацкага вопыту, ведаў і навыкаў працы з матэрыялам, удасканалванні тэхналогій адбываецца паступова, у працэсе доўгатэрміновай сістэмнай працы. Важную ролю адыгрывае творчае ўзаемадзеянне паміж майстрамі. Пры рамесніках заўжды фарміравалася кола вучняў, якія цягам супольнай з майстрамі дзейнасці асвойвалі сакрэты справы. Адзіна магчымым спосабам захавання і развіцця спеўнага, танцавальнага, інструментальнага, рамеснага майстэрства з'яўляецца перадача яго сакрэтаў новым пакаленням рамеснікаў і выканаўцаў вусным, кантактным шляхам. Для гэтага неабходна доўгатэрміновая супольная камунікацыя паміж майстрамі і вучнямі, мэтанакіраваная перадача мастацкіх канонаў «з вуснаў у вусны, з рук у рукі».

Лепшым спосабам для засваення рамесніцкіх тэхналогій з'яўляецца стварэнне творчых майстэрняў, сумесныя з майстрамі вытворчыя заняткі. Жывы эмацыянальны кантакт з носьбітамі, атрыманне «з першых рук» песні, танца, спосабаў аздаблення адзення, дэкаратыўна-прыкладных відаў мастацтва, па-першае, з'яўляецца гарантыяй захавання сакрэтаў майстэрства і дакладнага засваення дзецьмі рамесніцкіх прыёмаў, спосабаў гуказабывання, лексікі народнага танца і г.д., па-другое, аблягчае разуменне тэхналагічнага працэсу, па-трэцяе, карэктнае працэс навучання. Такім чынам, важнай перавагай вуснага спосабу навучання

з'яўляецца нагляднасць і эмацыянальнасць непасрэдных зносін з майстрамі.

Калі сістэмныя стасункі з носьбітамі старэйшага пакалення немагчымыя, а навучанне вядзецца ва ўмовах адукацыйнай установы, вялікае значэнне маюць экспедыцыйныя вандроўкі да майстроў, гутаркі з імі, супольныя спеўныя, танцавальныя, рамесныя заняткі, удзел у абрадах у месцах іх бытавання.

Антаніна Абрамовіч, мастацкі кіраўнік фальклорнага ансамбля «Берагіня» Мётчанскай адукацыйна-выхаваўчай установы «Школа-садок» Барысаўскага раёна Мінскай вобласці, аналізуючы свой шматгадовы вопыт этнапедагагічнай дзейнасці, набыты ў працэсе рэалізацыі праграмы «Традыцыйная культура і дзеці: праблемы адраджэння» (з 1996 г.), піша: «Самым выніковым і, у той жа час, натуральным шляхам пераемнасці мясцовых мастацкіх традыцый з'яўляецца непасрэдны кантакт з носьбітамі духоўнай спадчыны. Дзеці сустракаюцца з унікальнымі выканаўцамі старадаўніх народных песень, казак і паданняў, танцаў і гульняў, мясцовых абрадаў і звычаяў і ад іх – з голасу, у шматлікіх фарбах і адценнях засвойваюць найбагацейшую народную мастацкую спадчыну свайго краю» [2, с. 66]; «Неацэннае выхаваўчае значэнне маюць кантакты дзяцей з носьбітамі народных традыцый – бабулямі і дзядулямі, якія здольны за час фальклорнай вандроўкі даць дзецям столькі гістарычных, сацыяльных і культуралагічных ведаў, што іх не змесціш і ў тоўсты падручнік. А яшчэ больш даюць яны душы дзіцяці: добрыя, мудрыя, інтэлігентныя па натуре, а не па адукацыі, бабулі і дзядулі выхоўваюць непрыкметна, неназойліва, бяскрыўдна – не так, як бывае часам на ўроках стомленых ад школы настаўнікаў» [1, с. 25].

Вялікае значэнне належыць выкананню абрадаў, рытуалаў, дзе перадача трыдцатых ажыццяўляецца ў асабліва ўрачыстай, вобразна-эмацыянальнай форме. Кіраўнік фальклорнага калектыву пры Гомельскай маладзёжнай краязнаўчай грамадскай арганізацыі Ірына Глушэц зазначае: «Безумоўна, самы лепшы сродак навучання – спевы ў натуральных умовах разам з носьбітамі. Так, падчас абрадавага свята з'яўляецца патрэбны настрой, матывацыя. Калі на вуліцы ці ў полі ў час абраду выконваецца пэўны твор, спевакам становіцца зразумелая дынаміка песень, здымаецца псіхалагічнае напружанне, адцягваецца ўвага ад тэхнічных цяжкасцей выканання.

Часта ў такіх абставінах чалавек і не заўважае, што даволі лёгка робіць тое, што яму здавалася недасягальным» [3, с. 144].

Аптымальнай умовай для ўстойлівай захаванасці мастацкіх традыцый з'яўлецца наяўнасць і мастацкая сувязь двух-трох пакаленняў – дзядоў, дзяцей і ўнукаў. Часавая адлегласць паміж пакаленнямі прыблізна 20–25 гадоў. У сваёй спалучанасці яны ўтвараюць ланцужок каля 70 гадоў. Для маладых і юных мастакоў 10–20 гадоў – час для развіцця і сталення пад клапацлівым позіркам настаўнікаў. Калі вучань набывае ўпэўненныя веды і навыкі, то з цягам часу сам можа перадаваць майстэрства сваім вучням.

Прыкладам захавальніцкай дзейнасці рэгіянальных традыцый з'яўлецца фальклорны калектыў «Галасы спадчыны» вёскі Багатырскае Полацкага раёна. Яго кіраўнік – Вера Іванаўна Пісюкова. На сённяшні дзень у фальклорным гурце спяваюць 19 чалавек. Ёсць сямейныя дынастыі. Гэта Пісюковы – маці, сын, унукі. Крыху раней спявалі маці, дачка, унучка Стрэльчанкі. Старажылы калектыву – Ларыса Рабцава, Ганна Жаркова, Андрэй Пісюкоў, Таццяна Стараннік, Алена Каваленка, Галіна Бычкова, Алена Лугаўская, Людміла Касынкіна... [4].

Вялікае значэнне ў справе назапашвання, захавання і наладжвання працэсу пераемнасці мае асоба майстра. Майстар вызначаецца ўнікальнымі здольнасцямі, адданасцю справе, педагогічным талентам. Вера Іванаўна ў калектыве сорак гадоў. Яна – самародак, вялікі талент. Валодае моцным, чыстым голасам. А песень колькі ведае, прыпевак, прыказак! У сям'і Веры Іванаўны спявалі бабуля і маці. Яна – збіральніца песеннага і танцавальнага фальклору свайго рэгіёна, займаецца вывучэннем, даследчай дзейнасцю і апрацоўкай фальклорнага матэрыялу, які потым выкарыстоўвае для сцэнічнага рэпертуару калектыву. З непасрэдным удзелам Веры Іванаўны падрыхтавана фанатэка абрадавых песень, сабраных у вёсках Пазнякова, Дразды, Баяноўшчына, Скабы. Песні, танцы, звязаныя з традыцыйным беларускім вяселлем, хрэсьбінамі, радзінамі, купальскія, жніўныя, рэкруцкія, любоўныя, жартоўныя, – аснова яе рэпертуару [4].

Для развіцця пераемнасці традыцый беларускай культуры быў створаны гурт-спадарожнік «Галасоў спадчыны» – «Каласочкі». У яго рэпертуары песенна-танцавальныя ўзоры Полацкага рэгіёна – карагоды, песні, гульні, танцы. Сумесныя рэпетыцыі дапамагаюць дзецям трапіць у тое творчае асяроддзе, дзе выходзіць павага да сваіх каранёў, вытокаў беларускага фальклору [4].

Прыкладам таго, як фальклорныя традыцыі захоўваюцца і перадаюцца новаму пакаленню ва ўмовах адарванасці ад натуральных умоў бытавання, з'яўляецца дзейнасць фальклорнага гурта «Guda» (г. Мінск). Ён займаецца вывучэннем каляндарна-абрадавай і сямейна-абрадавай спеўнай культуры розных гісторыка-этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі, узнаўленнем беларускай народна-песеннай спадчыны з максімальным захаваннем гукавой фактуры ва ўмовах вялікага горада. У ім спалучана два пакаленні спявачак. Старэйшыя (40–45-гадовыя) удзельніцы перадаюць прадстаўнікам новага складу, якім 22–26 гадоў, свой мастацкі вопыт, рэпертуар, традыцыі, дапамагаюць развіць музычны слых, голас, выканальніцкія здольнасці, далучаюць да канцэртна-гастрольнай дзейнасці [5].

Важна, каб працэс міжпакаленнай перадачы выяўляўся не толькі ў штодзённай творчай дзейнасці мастацкіх калектываў, майстэрняў, гурткоў. Гэта думка мусіць стаць канцэптэуальнай асновай буйных мастацкіх акцый – фестываляў, свят, кірмашоў.

Менавіта на ідэйным падмурку яднання двух-трох пакаленняў плануецца правесці ў 2013 г. у Беларускай дзяржаўнай музее народнай архітэктуры і побыту фестываль фальклорнага мастацтва «Сонцаварот». Аднай з задач фестывалю з'яўляецца наладжванне міжпакаленных сувязей паміж носьбітамі і спадкаемцамі фальклорных традыцый. Для дасягнення пастаўленай задачы да ўдзелу ў фестывалі запрашаюцца аўтэнтчныя гурты, сямейныя ансамблі, салісты – вакалісты, танцоры, музыканты, фальклорныя калектывы другасных форм, майстры дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, якія вывучаюць, пераймаюць і папулярызуюць мастацкую культуру свайго рэгіёна вусным шляхам. Абавязковай умовай удзелу з'яўляецца наяўнасць у калектыве двух-трох пакаленняў удзельнікаў.

Удзельнікі фестывалю будуць прадстаўляць праграмы з твораў свайго рэгіёна: каляндарныя песні (лета) і сямейна-абрадавыя (вяселле), пазаабрадавыя песні, танцы (сольныя, парныя, гуртавыя), скокі, карагоды, гульні, інструментальныя музычныя творы, творы праявічых жанраў, народныя промыслы і рамёствы.

Такім чынам, увага арганізатараў сучаснай сацыяльна-культурнай дзейнасці ў рэчышчы традыцыйнай народнай культуры павінна быць звернута на стварэнне і стымуляванне развіцця рознаўзроставага складу мастацкіх калектываў, стварэнне пры калектывах носьбітаў мастацкіх традыцый падрыхтоўчых груп,

наладжванне супольнай рэпетыцыйнай і канцэртна-гастрольнай дзейнасці, правядзенне дасугавых і выхаваўчых мерапрыемстваў. Пры дамах культуры, рамёстваў пажадана стварэнне рамесных майстэрняў, наладжванне гурткавай работы, правядзенне семінараў-практыкумаў і іншых форм перадачы ведаў і навыкаў, дзе б у якасці выкладчыкаў працавалі знаўцы народных традыцый. Наяўнасць некалькіх пакаленняў удзельнікаў як умова ўдзелу ў мастацкіх праектах можа стаць стымулам для стварэння рознаўзроставага складу. У жывым дрэве мастацкай культуры павінны быць максімальна спалучаны карані і кроны.

1. *Абрамовіч, А.* Пераемнасць культурных каштоўнасцей у сучаснай беларускай вёсцы: На прыкладзе Мётчанскай адукацыйна-выхаваўчай установы «Школа-садок» Барысаўскага раёна Мінскай вобласці / А. Абрамовіч // *Dum spiro spero – Пакуль жыву, спадзяюся* / аўт. ідэі і уклад. М. А. Козенка. – Мінск: БелДІПК, 2007. – С. 21–27.

2. *Абрамовіч, А.* Традыцыйная культура і дзеці / А. Абрамовіч // Народная спадчына бацькаўшчыны: матэрыялы фальклорных чытанняў. – Мінск: Чатыры чвэрці, 2002. – С. 60–68.

3. *Глушэц, І.* Кіраўнік фальклорнага калектыву як транслятар традыцыйнай культуры / І. Глушэц // Аўтэнтычны фальклор: праблемы захавання, вывучэння, успрымання: зб. навук. прац удзельнікаў VI Міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, 27–29 крас. 2012 г. / БДУКМ; рэдкал.: М. А. Мажэйка (адк. рэд.) [і інш.]. — Мінск: БДУКМ, 2012. — С. 143–145.

4. *Гавяйновіч, В.* Голас роднай зямлі / В. Гавяйновіч // Афіцыйны сайт аб'яднанай гарадской і раённай газеты «Полацкі веснік». – URL: <http://www.pvestnik.by/?p=3608>.

5. *Афіцыйны сайт фальклорнай групы Guda.* – URL: <http://guda.fromby.net>.